

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ОДЕСЬКА ПОЛІТЕХНІКА»
ІНСТИТУТ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ, ДИЗАЙНУ
ТА ТРАНСПОРТУ
КАФЕДРА ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ПРОЄКТУВАННЯ
ТА ДИЗАЙНУ

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

до практичних занять з дисципліни «Рисунок»
для студентів 1-2 курсів денної та заочної форм навчання
Інституту цифрових технологій, дизайну та транспорту
за освітньо-професійною програмою «Архітектурний дизайн»

Частина 3 (третій семестр навчання)

Перший (бакалаврський) рівень вищої освіти
Спеціальність – 022 ДИЗАЙН
Спеціалізація – 022.1 ГРАФІЧНИЙ ДИЗАЙН

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ОДЕСЬКА ПОЛІТЕХНІКА»
ІНСТИТУТ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ, ДИЗАЙНУ
ТА ТРАНСПОРТУ
КАФЕДРА ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ПРОЄКТУВАННЯ
ТА ДИЗАЙНУ

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

до практичних занять з дисципліни «Рисунок»
для студентів 1-2 курсів денної та заочної форм навчання
Інституту цифрових технологій, дизайну та транспорту
за освітньо-професійною програмою «Архітектурний дизайн»
Частина 3. Архітектурний рисунок

Перший (бакалаврський) рівень вищої освіти
Спеціальність – 022 ДИЗАЙН
Спеціалізація – 022.1 ГРАФІЧНИЙ ДИЗАЙН

Затверджено на засіданні
кафедри інформаційних технологій
проєктування та дизайну
Протокол № 1 від 28.28.2024 р.

Методичні вказівки до практичних занять з дисципліни «Рисунок» для студентів першого-другого курсів денної та заочної форм навчання першого (бакалаврського) рівня за спеціальністю 022 «Дизайн», спеціалізація 022.1 «Графічний дизайн» за освітньо-професійною програмою «Архітектурний дизайн». Частина 3. Архітектурний рисунок / Укл.: О. Ю. Белявська, В. А. Яровий. – Одеса : НУОП, 2024. – 36 с.

Укладачі:

Белявська О. Ю..., канд. архітектури, доц.

Яровий В. А., канд. архітектури, проф.

Методичні вказівки спрямовані на набуття знань та практичних навичок з техніки виконання лінійного рисунку та світлотіньового моделювання форми з натури, а також опанування техніки швидкого рисунку середовища на відкритому повітрі. У частині 3 розглянуті цілі, завдання, етапи виконання практичних завдань, спрямованих на оволодіння навичками реалістичного зображення фігури людини на основі законів пластичної анатомії з наступним узагальненням і стилізацією в умовах пристосування рисунку до проєктної та дизайнерської графіки. Додані завдання на продовження навчання архітектурному рисунку середовища і скетчингу. Завершальним етапом дисципліни є фантазійний рисунок за уявою, що є підготовкою до творчих дизайнерських розробок.

ЗМІСТ

ВСТУП	5
КОРОТКІ ТЕОРЕТИЧНІ ПОЛОЖЕННЯ	5
ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ	6
Практичне завдання № 1 «Окремі будинки різних архітектурних стилів. Історична забудова»	6
Практичне завдання № 2.1 «Перспектива вулиці»	7
Практичне завдання № 2.2 «Перспектива площі»	8
Практичні завдання № 3.1 – 3.5 «Скетчинг. Короткочасні зарисовки міського архітектурного пейзажу»	10
3.1 «Фрагмент міського середовища з архітектурними об'єктами»	10
3.2 «Фрагмент міського середовища з елементами міського благоустрою»	10
3.3 «Фрагмент міського середовища з людьми»	10
3.4 «Фрагмент міського ландшафту з об'єктами озеленення»	10
3.5 «Фрагмент міського ландшафту з природними водоймами»	10
Практичне завдання № 4 «Жива модель у різних положеннях. Сидяча фігура»	11
Практичне завдання № 5 «Гіпсова статуя на повний зріст»	13
Практичне завдання № 6 «Жива модель у різних положеннях. Статична стояча фігура на повний зріст»	14
Практичне завдання № 7 «Інтер'єр з людиною»	16
Практичне завдання № 8 «Стафаж. Короткочасні зарисовки живої моделі»	17
Практичне завдання № 9 «Графічні асоціації із заданою тематикою. Рисунок за уявою»	18
Практичне завдання № 10 «Об'ємно-просторова композиція об'єкта середовищного дизайну. Фантазійний рисунок»	19
КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ПРАКТИЧНИХ ЗАВДАНЬ	21
ЛІТЕРАТУРА	21
ДОДАТКИ	21
Додаток 1.	22
Додаток 2.1	23
Додаток 2.2.	24
Додаток 3.1	25
Додаток 3.2	26
Додаток 3.3	27
Додаток 3.4	28
Додаток 3.5	29
Додаток 4	30
Додаток 5	31
Додаток 6	32
Додаток 7	33
Додаток 8	34
Додаток 9	35
Додаток 10	36

ВСТУП

Відповідно до освітньо-професійної програми підготовки фахівців першого (бакалаврського) рівня вищої освіти «Архітектурний дизайн» навчальна дисципліна «Рисунок» є базовою в академічній системі оволодіння образотворчою грамотою, становить основу для подальшого формування фахівця у галузі.

Предмет дисципліни – теоретичні закономірності композиції рисунка, практичне виконання рисунка, технічні засоби рисування. У вузькому сенсі – геометрична форма та її конструктивний зв'язок із складними архітектурними та природними формами, фігурою людини; конструктивна побудова різноманітних за складністю і пластикою архітектурних об'ємів та природних форм, фігури людини; рисунок з натури будь якого окремого предмету, групи предметів, середовища (екстер'єру та інтер'єру), фігури людини; лінійний рисунок і світлотіньове моделювання; технічні прийоми, інструменти, матеріали, індивідуальна манера виконання рисунка.

Мета дисципліни – розвиток у здобувача вищої освіти аналітичного мислення та формування просторового сприйняття й уявлення задля досягнення максимальної виразності у розкритті авторського дизайнерського задуму за допомогою мінімально необхідного спектру художніх технік і засобів.

Завдання дисципліни:

- оволодіння основами компонування зображення на площині;
- опанування технікою створення реалістичного зображення об'ємного матеріального і природного середовища та фігури людини на площині за геометричним методом;
- вивчення та застосування на практиці законів конструктивної побудови об'ємної форми за лінійно-конструктивним методом, лінійної і повітряної перспективи, пропорційних співвідношень, масштабності, базових знань з анатомії людини;
- напрацювання практичних навичок індивідуальної графічної манери виконання рисунку у різних матеріалах і техніках;
- розвиток творчої фантазії – навчання рисуванню за уявою та по пам'яті, виконання короточасних зарисовок і начерків фігури людини з натури та фантазійних пошукових ескізів за авторським дизайнерським задумом;
- формування у студента логічних зв'язків між практичними навичками класичного рисунку і майбутньою творчою дизайнерською діяльністю в умовах домінування віртуальних технологій у галузі.

КОРОТКІ ТЕОРЕТИЧНІ ПОЛОЖЕННЯ

Архітектурний рисунок у широкому розумінні є графічною роботою архітектора і дизайнера, відмінною від креслень. Автор виконує такі рисунки від руки, у широкому діапазоні технік і стилів задля покращення сприйняття художнього образу і раціонального змісту дизайнерської проекту на папері.

Стафаж і антураж – складники архітектурного рисунку; види зображень на архітектурних кресленнях елементів природно-просторового середовища, покликані доповнювати і розкривати ідею авторського задуму. Це рисунки, котрі є віддзеркаленням індивідуального творчого почерку автора. У загальноприйнятій практиці до стафажу відносять зображення людей, тварин, автомобілів, устаткування тощо, натомість антуражем вважається рисунок пейзажу, ландшафту, докілья. Архітектурні і дизайнерські розробки мають обов'язково доповнюватися елементами стафажу і антуражу задля репрезентації антропомірного масштабу створюваного проекту.

Скетчинг – специфічна техніка швидкого малювання на аркушах малого формату, якою користуються для зарисовки навколишнього світу або фіксації ідеї. Має спільні характеристики із ескізом, зарисовкою та начерком. У сучасному світі дизайнерів поняття скетчингу набуло забарвлення професійної лексики, вважається, що скетчинг може бути як підготовчим матеріалом для подальшого розроблення ідеї так і окремим видом мистецтва.

Опанування техніки скетчингу створює можливості для позастудійного, незалежного і швидкісного малювання будь якого зображення будь яким доступним на даний момент матеріалом та інструментом.

Екстер'єр – поняття, протилежне інтер'єру, адже є зображенням зовнішнього вигляду об'єктів архітектури у сприйнятті людиною. Екстер'єр окремої будівлі, вулиці, площі в сукупності утворюють архітектурне середовище, яке може мати різний масштабний стрій – від камерного до гігантського, але у будь якому випадку підпорядкованого розмірам і пропорціям людини.

Об'ємно-просторова композиція – закономірне, системне та оптимальне поєднання об'ємів і простору в єдину гармонійну архітектурну форму. Художній образ створюваної композиції віддзеркалює низку специфічних вимог до архітектурної форми: домірність, функціональність, конструктивність, пропорційність тощо. Гармонійна об'ємно-просторова композиція розвивається в усіх трьох просторових вимірах рівнозначно, проте для досягнення досконалості витвору автор має враховувати і четвертий вимір – час і рух, які дозволяють досягнути та осмислити творчу ідею поступово.

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ

Практичне завдання № 1 «Окремі будинки різних архітектурних стилів. Історична забудова»

Мета – опанування технології плерного рисунку, правильне обрання виду, застосування вмінь побудови перспективного скорочення геометричної форми, самостійне визначення ступеню узагальнення і деталізації, напрацювання навичок роботи у різних матеріалах і техніках, передача повітряної перспективи мінімальним графічними засобами.

Задання: аналіз об'ємно-просторової композиції будинку в цілому та у контексті забудови, виявлення конструктивних властивостей і геометричної форми будинку, розпізнання стильових ознак архітектури будинку, фіксація пластичних особливостей архітектурної форми, фрагментування виду, визначення головного і другорядного в рисунку будинку в контексті художнього образу і композиції; рисунок у монохромній графіці у жанрі архітектурної зарисовки з натури на відкритому повітрі.

Інструменти та матеріали: папір ватман формату А3, м'який графітний олівець, класична гумка, гумка-клячка; на вибір студента можуть бути: лінер, фломастер, кулькова ручка тощо.

Загальні рекомендації: лінійно-тоновий рисунок неускладнених архітектурних об'єктів малого та середнього масштабу у монохромній графіці з натури, у визначеній техніці інструментом із м'яким грифелем з можливістю швидкого коригування рисунку, з тональною варіативністю контуру форми, зі світлотіньовим моделюванням у масах у техніці швидкої графічної зарисовки-спостереження (на вибір студента – лінійна, штрихова або тональна графіка); рисунок виконується на планшеті або в альбомі, плавними рухами, із порівнянням рисунку зображуваної форми з натурою; для коригування рисунку застосовуються гумки різних видів; рисунок підписується студентом власноруч друкованими літерами, вказується прізвище, ініціали, шифр групи, адреса розташування зображуваного архітектурного об'єкта; підпис розміщується правому нижньому куті аркуша; висота літер 5 мм.

Етапи виконання:

вибір місця, з якого виконується рисунок, з найвиразнішим розкриттям об'ємної форми зображуваного об'єкта (вибір ракурсу), вибір інструменту і матеріалу для зарисовки з натури залежно від особливостей зображуваного об'єкта;

компоновка на аркуші з розташуванням зображуваного об'єкта в оптимальному розмірі, може бути окремо стоячий будинок або будинок у забудові, навколо рисунку архітектурного об'єкта формується контекстуальний простір; композиція на аркуші врівноважена, з врахуванням просторового зв'язку будинку із оточенням;

графічна зарисовка базується на принципах конструктивного рисунку геометричної форми, використовується загальний підхід у рисуванні з натури; спочатку потрібно визначити загальні видимі габарити зображуваного об'єкта, лінію горизонту, точки сходу, необхідно слідкувати за тим, щоб не утворився ефект зворотної перспективи, що зазвичай буває, коли висота лінії горизонту визначена неправильно, а точки сходу не враховуються у побудові; далі прорисовується у масах зображуваного архітектурна форма з виявленням у ній головного і другорядного залежно від цілей зарисовки та з метою якнайліпшого виявлення характерних особливостей пластики об'єкта; для забезпечення об'ємності зображуваного будинку обов'язково визначається товщина стіни, яка буде видима у віконних та дверних отворах, також варто зосередитися на окремих деталях, які підкреслюють рельєф фасаду; під час рисування слід постійно перевіряти співвідношення величин (висота, ширина, глибина) форми з натури та порівнювати з рисунком;

світлотіньове моделювання виконується так само як і моделювання геометричних форм; визначаються освітлені і затемнені площини, найтемніші та найсвітліші місця, намічаються контури падаючих тіней, визначається плановість зображення; зображуваний будинок має набувати матеріальності для чого фрагментарно прорисовується фактура поверхні стіни;

узагальнення рисунку виконується шляхом позначення основних ліній і тону оточуючого середовища навколо архітектурного об'єкта.

Час виконання: 6 години.

Приклади: додаток 1.

Завдання для самостійної роботи: короточасні зарисовки міського інтер'єру з натури, фрагменти будинків різної складності за вибором.

Практичне завдання № 2.1 «Перспектива вулиці»

Мета – опанування технології плерного рисунку, правильне обрання виду, застосування вмінь побудови перспективного скорочення при зображенні міського середовища, самостійне визначення ступеню узагальнення і деталізації, напрацювання навичок роботи у різних матеріалах і техніках, передача повітряної перспективи мінімальним графічними засобами.

Задання: аналіз глибинно-просторової композиції вулиці: рельєфу, прямолінійності, висоти і характеру забудови, виявлення характерних властивостей геометричної форми будинків, розпізнання стилевих ознак забудови, фрагментування виду, визначення головного і другорядного в рисунку вулиці, доповнення рисунку елементами стафажу і антуражу; рисунок у монохромній графіці у жанрі архітектурної зарисовки екстер'єру з натури на відкритому повітрі.

Інструменти та матеріали: папір ватман формату А3, м'який графітний олівець, класична гумка, гумка-клячка; на вибір студента можуть бути: лінер, фломастер, кулькова ручка тощо.

Загальні рекомендації: лінійно-тоновий рисунок міської вулиці з неускладненим рельєфом і забудовою, зі схематичним зображенням людини, об'єктів благоустрою, транспорту тощо (на вибір студента), у монохромній графіці з натури, у визначеній техніці інструментом із м'яким грифелем з можливістю швидкого коригування рисунку, з тональною варіативністю контуру форми, зі світлотіньовим моделюванням у масах у техніці швидкої графічної зарисовки-спостереження (на вибір студента – лінійна, штрихова або тональна графіка); рисунок виконується на планшеті або в альбомі, плавними рухами, із порівнянням рисунку зображуваної форми з натурою; для коригування рисунку застосовуються гумки різних видів; рисунок підписується студентом власноруч друкованими літерами, вказується прізвище, ініціали, шифр групи, адреса розташування зображуваного архітектурного об'єкта; підпис розміщується правому нижньому куті аркуша; висота літер 5 мм.

Етапи виконання:

вибір місця, з якого виконується рисунок, з найвиразнішим розкриттям глибини вулиці та висоти забудови (вибір ракурсу), вибір інструменту і матеріалу для зарисовки з натури залежно від особливостей зображуваного об'єкта; компоновка на аркуші фрагменту зображуваного середовища із визначенням центру композиції (може бути перспективний простір вулиці або головний будинок вулиці тощо) та периферії (будинки дрібного масштабу, фрагменти озеленення тощо), у композиції враховується контекстуальний простір, фрагментований вид має розкривати глибину вулиці, що є головною особливістю такого рисунку; графічна зарисовка екстер'єру базується на принципах конструктивного рисунку інтер'єру з однією точкою сходу та композицій з геометричних форм, використовується загальний підхід у рисуванні з натури; спочатку визначається місце положення лінії горизонту на рівні ока рисувальника, на ній намічається точка сходу для горизонтальних паралельних ліній вулиці (тротуари, бордюри, трамвайні колії, цоколі і карнизи будинків тощо), далі потрібно намітити загальні видимі габарити забудови з врахуванням помітного перспективного скорочення, потім прорисовуються деталі з необхідним ступенем узагальнення, зумовленого співставленням величини аркуша і великорозмірної натури; під час рисування слід постійно перевіряти співвідношення величин (висота, ширина, глибина) форми з натури та порівнювати з рисунком; для досягнення реалістичності зображення рисунок доповнюється схематичними елементами стафажу і антуражу у перспективі – ті, що на передньому плані мають більшу величину, ті, що розташовані вдалечині будуть зменшуватися у розмірах; світлотіньове моделювання виконується так само як і моделювання інтер'єру та геометричних форм; визначаються освітлені і затемнені площини, найтемніші та найсвітліші місця, плановість зображення; за законами повітряної перспективи виконується тонова градація зображення за ступенем наближеності до глядача – те, що розташоване ближче, має більший контраст і яскравість тону, віддалені форми вирішуються у нюансних тонових співвідношеннях; узагальнення рисунку виконується шляхом акцентування деталей та пом'якшенням тону дальнього плану.

Час виконання: 4 години.

Приклади: додаток 2.1.

Завдання для самостійної роботи: опрацювання навчальної літератури з особливостей побудови перспективи вулиці; короточасні зарисовки міського екстер'єру з натури, фрагменти вулиці за вибором.

Практичне завдання № 2.2 «Перспектива площі»

Мета – опанування технології плерного рисунку, правильне обрання виду, застосування вмінь побудови перспективного скорочення при зображенні міського середовища, самостійне визначення ступеню узагальнення і деталізації, напрацювання навичок роботи у різних матеріалах і техніках, передача повітряної перспективи мінімальним графічними засобами.

Задання: аналіз глибинно-просторової композиції площі: геометричної форми, висоти і характеру забудови, наявності пам'ятників, виявлення характерних властивостей геометричної форми будинків, характеру розривів між ними, фрагментування виду, визначення головного і другорядного в рисунку площі, доповнення рисунку елементами стафажу і антуражу; рисунок у монохромній графіці у жанрі архітектурної зарисовки екстер'єру з натури на відкритому повітрі.

Інструменти та матеріали: папір ватман формату А3, м'який графітний олівець, класична гумка, гумка-клячка; на вибір студента можуть бути: лінер, фломастер, кулькова ручка тощо.

Загальні рекомендації: лінійно-тоновий рисунок міської площі (можливо з пам'ятником), зі схематичним зображенням людини, об'єктів благоустрою, у монохромній графіці з натури, у визначеній техніці інструментом із м'яким грифелем з можливістю швидкого коригування рисунку, з тональною варіативністю контурів форми, зі світлотіньовим моделюванням у масах у техніці швидкої графічної зарисовки-спостереження (на вибір студента – лінійна, штрихова або тональна графіка); рисунок виконується на планшеті або в альбомі, плавними рухами, із порівнянням рисунку зображуваної форми з натурою; для коригування рисунку застосовуються гумки різних видів; рисунок підписується студентом власноруч друкованими літерами, вказується прізвище, ініціали, шифр групи, адреса розташування зображуваного архітектурного об'єкта; підпис розміщується правому нижньому куті аркуша; висота літер 5 мм.

Етапи виконання:

вибір місця, з якого виконується рисунок, з найвиразнішим розкриттям простору площі та характеру забудови (вибір ракурсу), вибір інструменту і матеріалу для зарисовки з натури залежно від особливостей зображуваного об'єкта;

компоновка на аркуші фрагменту зображуваного середовища із визначенням геометрії площі та центру композиції (може бути серединний простір площі, пам'ятник, фонтан, клумба тощо) та периферії (будинки забудови площі, фрагменти озеленення тощо), у композиції враховується контекстуальний простір, фрагментований вид має розкривати обсяг простору площі;

графічна зарисовка екстер'єру базується на принципах конструктивного рисунку інтер'єру з двома точками сходу та композицій з геометричних форм, використовується загальний підхід у рисуванні з натури; спочатку визначаються геометрична форма площі та її загальні габарити, намічається центр площі та периметральна забудова, одночасно прокладається лінія горизонту на рівні ока рисувальника, на ній намічаються точки сходу залежно від геометрії зображуваного простору – якщо лінія горизонту буде лежати значно вище ока, то зображення буде нарисоване з висоти, значно більшої від росту людини, що призведе до спотворення пропорцій зображуваного середовища, далі потрібно намітити загальні видимі габарити забудови з врахуванням перспективного скорочення або повороту, потім прорисовуються деталі з необхідним ступенем узагальнення, зумовленого співставленням величини аркуша і великорозмірної натури; під час рисування слід постійно перевіряти співвідношення величин (висота, ширина, глибина) форми з натури та порівнювати з рисунком; для досягнення реалістичності зображення рисунок доповнюється схематичними елементами стафажу і антуражу у перспективі – ті, що на передньому плані мають більшу величину, ті, що розташовані вдалечині будуть зменшуватися у розмірах;

світлотіньове моделювання виконується так само як і моделювання інтер'єру та геометричних форм; визначаються освітлені і затемнені площини, найтемніші та найсвітліші місця, плановість зображення; за законами повітряної перспективи виконується тонова градація зображення за ступенем наближеності до глядача – те, що розташоване ближче, має більший контраст і яскравість тону, віддалені форми вирішуються у нюансних тонових співвідношеннях;

узагальнення рисунку виконується шляхом акцентування деталей та пом'якшенням тону дальнього плану.

Час виконання: 4 години.

Приклади: додаток 2.2.

Завдання для самостійної роботи: короткочасні зарисовки міського екстер'єру з натури, фрагменти дворових просторів за вибором.

Практичні завдання № 3.1 – 3.5 «Скетчинг. Короткочасні зарисовки міського архітектурного пейзажу»

3.1 «Фрагмент міського середовища з архітектурними об'єктами»

3.2 «Фрагмент міського середовища з елементами міського благоустрою»

3.3 «Фрагмент міського середовища з людьми»

3.4 «Фрагмент міського ландшафту з об'єктами озеленення»

3.5 «Фрагмент міського ландшафту з природними водоймами»

Мета – опанування технології швидкої зарисовки, самостійне обрання виду / фрагменту, самостійне визначення ступеню узагальнення і деталізації, напрацювання навичок роботи у різних матеріалах і техніках, передача повітряної перспективи мінімальним графічними засобами.

Задання: виконання серії урбан скетчів: 3.1 – лінійно-тоновий рисунок з натури фрагментів міського середовища з архітектурними об'єктами, 3.2 – лінійно-тоновий рисунок з натури фрагментів міського середовища з елементами міського благоустрою, 3.3 – лінійно-тоновий рисунок з натури фрагментів міського середовища з людьми, 3.4 – лінійно-тоновий рисунок фрагментів міського ландшафту з об'єктами озеленення, 3.5 – лінійно-тоновий рисунок фрагментів міського середовища з природними водоймами; рисунки у монохромній графіці у жанрі архітектурної зарисовки екстер'єру з натури на відкритому повітрі.

Інструменти та матеріали: папір ватман формату А4, м'який графітний олівець, класична гумка, гумка-клячка; на вибір студента можуть бути: вугілля, графітний олівець з товстим грифелем, лінер, фломастер, маркер, кулькова ручка, кольорові олівці тощо.

Загальні рекомендації: короткочасний лінійно-тоновий рисунок у визначеній техніці інструментом із м'яким грифелем з можливістю швидкого коригування рисунку, з тональною варіативністю контуру форми, зі світлотіньовим моделюванням у масах у техніці швидкої графічної зарисовки-спостереження (на вибір студента – лінійна, штрихова або тональна графіка); рисунок виконується в альбомі, швидкими рухами, із порівнянням рисунку зображуваної форми з натурою; для коригування рисунку застосовуються гумки різних видів; рисунок підписується студентом власноруч друкованими літерами, вказується прізвище, ініціали, шифр групи, адреса розташування зображуваного архітектурного об'єкта; підпис розміщується правому нижньому куті аркуша; висота літер 5 мм.

Етапи виконання:

вибір місця, з якого виконується скетч, з найвиразнішим розкриттям простору зображуваного середовища (вибір ракурсу), вибір інструменту і матеріалу для зарисовки з натури залежно від особливостей зображуваного об'єкта;

компоновка на аркуші фрагменту зображуваного середовища за визначеним завданням, у композиції враховується контекстуальний простір, акцентується увага на окремих об'єктах відповідно до завдання, важливо правильно співставити невеликий розмір аркуша з масштабом фрагменту зображуваного міського простору; урбан скетч екстер'єру базується на принципах лінійно-тонового рисунку, використовується загальний підхід у рисуванні з натури; спочатку тонкими лініями намічаються основні напрямні лінії разом з лінією горизонту, визначаються видимі габарити об'єктів на фрагменті, співвідношення мас і просторів, потім прорисовуються деталі з необхідним ступенем узагальнення, зумовленого невеликим розміром аркуша; для досягнення реалістичності зображення рисунок доповнюється схематичними елементами стафажу і антуражу у перспективі;

світлотіньове моделювання виконується швидко та узагальнено; визначаються освітлені і затемнені площини, найтемніші та найсвітліші місця, тоною варіативністю передається плановість зображення – те, що розташоване ближче, має більший контраст і яскравість тону, віддалені форми вирішуються у нюансних тонових співвідношеннях;

узагальнення рисунку виконується шляхом акцентування деталей та пом'якшенням тону дальнього плану.

Час виконання: 10 години.

Приклади: додаток 3.1 – 3.5.

Завдання для самостійної роботи: короткочасні зарисовки міського екстер'єру з натури: штучних елементів – об'єкти міського благоустрою, автомобілі, транспорт; природних елементів – міське озеленення.

Практичне завдання № 4 «Жива модель у різних положеннях. Сидяча фігура»

Мета – пластичний аналіз фігури людини, передача характерних анатомічних особливостей і положення фігури, віднайдення точних пропорцій фігури, її розташування у середовищі, світлотіньове моделювання форми, фактури, матеріальності, опанування прийомів виконання рисунку у різних матеріалах.

Задання: аналіз композиції, форми та положення у просторі сидячої фігури живої людини, набуття знань щодо анатомічних особливостей та закономірностей будови фігури людини, компоновка на аркуші, застосування лінійно-конструктивного методу для рисунку сидячої фігури, набуття вмінь рисування фігури живої людини з натури, досягнення схожості рисунку з живою моделлю, лінійно-тоновий рисунок з натури, світлотіньове моделювання.

Інструменти та матеріали: папір ватман формату А2, м'який або середньої твердості графітний олівець, гумка; на вибір студента можуть бути: графітний олівець з товстим грифелем, вугілля, сангіна.

Загальні рекомендації: лінійно-тоновий рисунок з натури одягнутої сидячої фігури живої дорослої людини без ускладнюючих анатомічних особливостей у визначеному положенні, із застосуванням лінійно-конструктивного методу, зі світлотіньовим моделюванням штриховкою, з досягненням схожості рисунку з живою моделлю, з віднайденням точних пропорцій, з передачею індивідуальності пози, зі схематичним зображенням одягу на людині; рисунок ведеться за принципом від загального до деталей, на завершальній стадії – узагальнюється; рисунок виконується на мольберті, на витягнуту руку, плавними рухами за довжиною зображуваного предмету, олівець розташований під гострим кутом до аркуша, рука рухається вільно від плеча; для коригування рисунку застосовується гумка; рисунок підписується студентом власноруч друкованими літерами, вказується прізвище, ініціали, шифр групи; підпис розміщується правому нижньому куті аркуша; висота літер 5 мм.

Етапи виконання:

компоновка на аркуші з розташуванням зображуваної моделі в оптимальному розмірі з дотриманням рівноваги, найбільш бажаним є ракурс у три чверті за яким чітко прослідковуються анатомічні особливості фігури людини, правильно визначається геометрія пози, простежуються композиційні плани; місцеположення моделі має бути трохи вищим за геометричний центр аркуша, навколо зображення формується простір: перед фігурою та у нижній частині аркуша завжди залишається більше вільного поля, натомість за спиною та над головою фігури – простір зменшений задля уникнення зорового ефекту просідання рисунку донизу або умовного виходу зображуваної фігури за межі аркуша; при зображенні фігури на стільці треба врахувати кут нахилу тіла, положення рук і ніг, визначити плановість розташування на підлозі ніжок стільця та стоп фігури;

лінійний рисунок починається з намічання тонкими лініями загальних габаритів моделі (сидяча на стільці фігура людини) і узагальнених геометричних форм тіла, визначають: правильні пропорції частин усього зображення (стілець і фігура), частин фігури (співвідношення торсу, кінцівок, голови), напрямні лінії пози фігури (таз, плечі, згини кінцівок); побудову ведуть парними формами з врахуванням перспективного скорочення та природного розташування деталей на об'ємній формі фігури; конструктивний рисунок ведеться поступово – від крупних членувань форми

до дрібних; допоміжні лінії побудови намічаються на око, залишаються видимими до завершення рисунку; рисунок одягу на фігурі виконується за тими ж правилами, що і рисунок драперії, слід пам'ятати, що тканина одягу огортає об'ємну фігуру, тому характерні складки одягу утворюються залежно від пози тіла людини – їх у рисунку показують з певним ступенем узагальнення;

анатомічні характеристики людського тіла: твердою основою тіла є скелет, складений з кісток, що з'єднані рухомими суглобами, основою скелету є хребет, який є головною вертикальною віссю і опорою тіла, до кісток кріпляться м'язи, котрі скорочують рухають кісткову систему; тіло розділяється на тулуб (торс), шию, голову і парні верхні (руки) та нижні (ноги) кінцівки; тулуб складається з грудної клітки (грудина, грудні хребці, парні ребра) та очеревини; рука має плечовий пояс (лопатка і ключиця) і вільну кінцівку (плече, передпліччя, кисть); нога підрозділяється на тазовий пояс (парні тазові кістки) і вільну кінцівку (стегно, гомілка, стопа);

анатомічні закономірності будови людського тіла: тіло залишається у рівновазі коли вертикаль від загального центру ваги пролягає через площу опори, центр ваги зміщується залежно від положення тіла (у сидячої людини вертикаль центру ваги полягає через хребет), площа опори лежить на поверхні дотику тіла із землею (у випадку сидячої людини площею опори є сідниці і стопи); при зміні пози змінюються вигини хребта;

основні пропорційні співвідношення людського тіла: середина довжини фігури знаходиться на верхньому краю лобка, у довжину тіла вкладається: довжина голови – 8 разів, довжина кісті – 10 разів, довжина мозкової частини черепа – 10 разів, довжина лицьової частини черепа – 10 разів, довжина стегна – 4 рази, висота фігури дорівнює ширині розведених у сторони рук, довжина опущеної руки досягає половини стегна, нижня частина тіла розділяється навпіл по низу колінної чашки, довжина стопи дорівнює довжині передпліччя, плече довше передпліччя, довжина кісті дорівнює довжині обличчя, висота голови вкладається у ширину плечей 2 рази, загальна ширина грудної клітки дорівнює 1,5 висоті голови;

світлотіньове моделювання починається з визначення освітленої та затіненої частин фігури і зон падаючих тіней; потім намічаються світлотіні на дрібних формах фігури і обличчя, виконується тонова деталізація з врахуванням індивідуальної пластики тіла і обличчя, приділяється увага ретельному опрацюванню рельєфу відкритих ділянок фігури (обличчя, кісті); світлотіньовий розбір має базуватися на анатомічних особливостях фігури і голови, потрібно уникати нанесення тіней у складках на одязі у випадкових місцях без урахування конструктивної основи фігури; застосовується штриховка у різних напрямках за формою, зі змінним натиском олівця та з визначеною формою товщиною штриха;

опрацювання тла разом із позначенням підлоги та меблів (стілця) може бути фрагментарним задля найкращого виявлення форми фігури, для досягнення ефекту повітряної перспективи видимі контури фігури не повинні виконуватися одноманітною жорстокою лінією, на чіткість абрису впливає розподіл світла за формою, тон тла та ретельність його опрацювання не повинні домінувати над фігурою, котра є головним елементом рисунку;

уточнення рисунку здійснюється упродовж усього сеансу для вчасного виправлення помилок конструктивної побудови фігури і стільця, перевіряються пропорції усіх частин, напрямки і кути зламів форми, потрібно слідкувати за правильністю побудови парних форм у перспективному скороченні у тричвертному положенні та дотриманням симетрії у положенні анфас, яка може порушуватися через індивідуальні анатомічні особливості фігури натурника;

узагальнення рисунку виконується шляхом порівняння сили світла на різних поверхнях (віддалених та наближених до джерела освітлення), слід враховувати що найсвітлішим місцем на рисунку є тон паперу, а найтемнішими – тон падаючої тіні;

на завершальному етапі потрібно відходити від мольберту та працювати над усією поверхнею аркуша одночасно; наприкінці роботи треба виконати акцентування найтемнішого та найсвітлішого місця рисунку, наближеність форми до глядача підкреслити лініями різної яскравості – тональність ліній підсилюється на передньому плані та послаблюється при віддаленні у простір.

Час виконання: 10 годин.

Приклади: додаток 4.

Завдання для самостійної роботи: опрацювання навчальної літератури з пластичної анатомії фігури людини; короткочасні зарисовки з натури деталей гардеробу людини (взуття, верхній одяг, головний убір).

Практичне завдання № 5 «Гіпсова статуя на повний зріст»

Мета – анатомічний аналіз фігури людини, передача характерних особливостей положення фігури, віднайдення точних пропорцій, опанування анатомічних і конструктивних особливостей побудови тіла людини, світлотіньове моделювання форми.

Задання: аналіз композиції, форми та положення у просторі стоячої фігури людини, поповнення знань щодо анатомічних особливостей та закономірностей будови фігури людини у стоячому положенні, застосування лінійно-конструктивного методу для рисунку стоячої фігури, розвиток навичок рисування скульптури людини на повний зріст, досягнення схожості рисунку зі скульптурою, лінійно-тоновий рисунок з натури гіпсової моделі, світлотіньове моделювання.

Інструменти та матеріали: папір ватман формату А2, твердий графітний олівець, гумка.

Загальні рекомендації: лінійно-тоновий рисунок з натури гіпсової моделі античної скульптури людини на повний зріст без ускладнюючих анатомічних особливостей зі спіранням на одну ногу (чоловіча скульптура Дорифор (Списоносець) або Аполлон Бельведерський, жіноча скульптура Венера Мілоська) у визначеному положенні із застосуванням методів лінійно-конструктивного та обрубкування, зі світлотіньовим моделюванням штриховкою, ведеться за принципом від загального до деталей і навпаки на завершальній стадії; освітлення має виявляти анатомічні особливості оголеного тіла фігури та характер пози; рисунок виконується на мольберті, на витягнуту руку, плавними рухами за довжиною зображуваного предмету, олівець розташований під гострим кутом до аркуша, рука рухається вільно від плеча; для коригування рисунку застосовується гумка; рисунок підписується студентом власноруч друкованими літерами, вказується прізвище, ініціали, шифр групи; підпис розміщується правому нижньому куті аркуша; висота літер 5 мм.

Етапи виконання:

компоновка на аркуші з розташуванням зображуваної моделі в оптимальному розмірі з дотриманням рівноваги, визначається геометрія пози та додаткових елементів (спис, плащ, туніка тощо), простежуються композиційні плани; місцеположення моделі має бути трохи вищим за геометричний центр аркуша, навколо зображення формується простір: перед фігурою та у нижній частині аркуша завжди залишається більше вільного поля, натомість за спиною та над головою фігури – простір зменшений задля уникнення зорового ефекту просідання рисунку донизу або умовного виходу зображуваної фігури за межі аркуша; при зображенні фігури треба врахувати кут нахилу тіла при спіранні на одну ногу, положення рук і ніг, визначити плановість розташування на підлозі стоп фігури;

лінійний рисунок починається з аналізу пози фігури: потрібно визначити яка нога є головною опорою, під яким кутом нахилений торс, напрямок тазу і плечей, як розташовані руки, нахил голови тощо, обов'язково намічається вертикаль від центру ваги тіла до площини опори, що лежить між стопами, потім визначаються пропорції фігури, намічаються тонкими лініями загальні габарити моделі і рублені узагальнені геометричні форми тіла, потім прорисовують і деталізують анатомічні частини

фігури в ув'язці з пропорційними співвідношеннями, визначеними на око та перевірними порівнянням рисунку із натурою; рисунок поступово згладжується переходом від рублених форм до пластичних; побудову ведуть парними формами з врахуванням перспективного скорочення та природного розташування деталей на об'ємній формі фігури, упродовж усього часу рисування виконується перевірка та уточнення форми кожної окремої частини та усієї фігури в цілому; конструктивний рисунок ведеться поступово – від крупних членувань форми до дрібних; допоміжні лінії побудови намічаються на око, залишаються видимими до завершення рисунку; світлотіньове моделювання починається з визначення освітлених і затінених поверхонь фігури; потім виконується тонова деталізація з врахуванням плавного характеру криволінійних форм і анатомічних особливостей фігури, усі допоміжні лінії побудови зникають під штриховкою, гіпсова форма має набувати матеріальності; застосовується штриховка у різних напрямках за формою, робота твердим загостреним олівцем забезпечує легкість і прозорість рисунку, передачу фактурності гіпсу; загальна тональність рисунку перевіряється порівнянням тону олівця і тону освітленої частини гіпсової моделі у натурі; важливо передати нюанси тонових співвідношень у зонах малопомітної зміни кривизни форми; ступінь завершеності рисунку завжди має бути оптимальною на будь якому етапі; узагальнення рисунку виконується шляхом порівняння напівтонів; на завершальному етапі потрібно відходити від мольберту та працювати над усією поверхнею аркуша одночасно; наприкінці роботи треба виконати акцентування найтемніших та найсвітліших місць на рисунку, наближеність форми до глядача підкреслити лініями різної яскравості – тональність ліній підсилюється на передньому плані та послаблюється при віддаленні у простір.

Час виконання: 8 годин.

Приклади: додаток 5.

Завдання для самостійної роботи: опрацювання навчальної літератури з пластичної анатомії фігури людини; копії з анатомічних таблиць рисунку скелету, анатомічної гіпсової фігури (екорше Ж. А. Гудона), фігури та частин фігури людини.

Практичне завдання № 6 «Жива модель у різних положеннях. Статична стояча фігура на повний зріст»

Мета – пластичний аналіз фігури людини, передача характерних анатомічних особливостей і положення фігури, віднайдення точних пропорцій фігури, її розташування у середовищі, світлотіньове моделювання форми, фактури, матеріальності, опанування прийомів виконання рисунку у різних матеріалах.

Задання: аналіз композиції, форми та положення у просторі стоячої фігури людини, вдосконалення знань щодо анатомічних особливостей та закономірностей будови фігури людини у стоячому положенні, застосування лінійно-конструктивного методу для рисунку стоячої фігури, розвиток навичок рисування фігури живої людини на повний зріст, досягнення схожості рисунку з живою моделлю, лінійно-тоновий рисунок з натури, за уявою і по пам'яті, світлотіньове моделювання.

Інструменти та матеріали: папір ватман формату А2, м'який або середньої твердості графітний олівець, гумка; на вибір студента можуть бути: графітний олівець з товстим грифелем, вугілля, сангіна.

Загальні рекомендації: лінійно-тоновий рисунок з натури одягнутої стоячої фігури живої дорослої людини без ускладнюючих анатомічних особливостей у визначеному положенні, найбільш бажаною є поза людини зі спиранням на дно ногу та одну руку, із застосуванням лінійно-конструктивного методу, зі світлотіньовим моделюванням штриховкою, з досягненням схожості рисунку з живою моделлю, з віднайденням точних пропорцій, з передачею індивідуальності пози, зі схематичним зображенням одягу на людині; рисунок ведеться за інтегральною формою – з натури, по пам'яті та за уявою, зумовленою

неможливістю натурником витримати нерухому позу упродовж кількох годин, тому за мінімальних змін натурником положення тіла у просторі рисувальнику доводиться працювати по пам'яті і за уявою, послуговуючись набутими знаннями з пластичної анатомії та вміннями зі світлотіньового моделювання форми; рисування здійснюється за принципом від загального до деталей, на завершальній стадії рисунок узагальнюється; рисунок виконується на мольберті, на витягнуту руку, плавними рухами за довжиною зображуваного предмету, олівець розташований під гострим кутом до аркуша, рука рухається вільно від плеча; для коригування рисунку застосовується гумка; рисунок підписується студентом власноруч друкованими літерами, вказується прізвище, ініціали, шифр групи; підпис розміщується правому нижньому куті аркуша; висота літер 5 мм.

Етапи виконання:

компоновка на аркуші з розташуванням зображуваної моделі в оптимальному розмірі з дотриманням рівноваги, правильно визначається геометрія пози, додаткових елементів (місце опори руки, предмет у руці тощо), простежуються композиційні плани; обирається ракурс за яким чітко прослідковуються анатомічні особливості фігури людини і характер пози; місцеположення моделі має бути трохи вищим за геометричний центр аркуша, навколо зображення формується простір; при зображенні фігури треба врахувати кут нахилу тіла при спиранні на одну ногу, положення рук і ніг, визначити плановість розташування на підлозі стоп фігури; лінійний рисунок починається з аналізу пози фігури: потрібно визначити яка нога є головною опорою, під яким кутом нахилений торс, прослідкувати напрямні лінії нахилу тазу, плечей, колін, ліктів, фіксується розташування рук, визначається нахил голови тощо, обов'язково намічається вертикаль від центру ваги тіла до площини опори, що лежить між стопами, за результатами зорового аналізу визначаються правильні пропорції фігури (співвідношення частин до цілого та між собою) з врахуванням індивідуальних анатомічних особливостей живої моделі, намічаються тонкими лініями загальні габарити фігури і рублені узагальнені геометричні форми тіла в одязі, рисунок поступово згладжується переходом від рублених форм до пластичних; побудову ведуть парними формами з врахуванням перспективного скорочення та природного розташування деталей на об'ємній формі фігури, упродовж усього часу рисування виконується перевірка та уточнення форми кожної окремої частини та усієї фігури в цілому; конструктивний рисунок ведеться поступово – від крупних членувань форми до дрібних; допоміжні лінії побудови намічаються на око, залишаються видимими до завершення рисунку; рисунок одягу на фігурі виконується за тими ж правилами, що і рисунок драперії, слід пам'ятати, що тканина одягу огортає об'ємну фігуру, тому найхарактерніші складки одягу утворюються у місцях найбільших зламів форми (під колінами, на ліктювих згинах, у зоні живота тощо) залежно від пози тіла людини – їх у рисунку показують з певним ступенем узагальнення, обираючи ті складки, що виразно підкреслюють рух і пластику, та опускаючи випадкові, що занадто подрібнюють форму та відволікають увагу від головного на рисунку;

анатомічні закономірності будови тіла дорослої людини: при положенні фігури людини зі спиранням на одну ногу вертикаль центру ваги пролягає через яремну ямку і стопу опірної ноги, таз нахилиється у бік вільної ноги, торс нахилиється у напрямку, зворотному опірній нозі, нахил лінії плечей протилежний лінії нахилу тазу, нахил ліній колін і талії паралельний лінії тазу, нахил лінії грудної клітки паралельний лінії плечей, середині лінії торсу і голови лежать у різних площинах, залежно від кута нахилу і повороту голови, найширше місце фігури – плечі, ширина тазу менше ширини плечей, ширина талії менша за ширину тазу; світлотіньове моделювання починається з визначення освітлених і затінених поверхонь фігури; потім виконується тонова деталізація з врахуванням плавного характеру криволінійних форм і анатомічних особливостей фігури, намічаються

світлотіні на дрібних формах фігури (кісті, обличчя), світлотіньовий розбір має базуватися на анатомічних особливостях фігури і голови, потрібно уникати нанесення тіней у складках на одязі у випадкових місцях без урахування конструктивної основи фігури; застосовується штриховка у різних напрямках за формою, зі змінним натиском олівця та з визначеною формою товщиною штриха; усі допоміжні лінії побудови зникають під штриховкою, ступінь завершеності рисунку завжди має бути оптимальною на будь якому етапі;

опрацювання тла разом із позначенням підлоги (подуму) може бути фрагментарним задля найкращого виявлення форми фігури, для досягнення ефекту повітряної перспективи видимі контури фігури не повинні виконуватися одноманітною жорстокою лінією, на чіткість абрису впливає розподіл світла за формою, тон тла та ретельність його опрацювання не повинні домінувати над фігурою, котра є головним елементом рисунку;

уточнення рисунку здійснюється упродовж усього сеансу для вчасного виправлення помилок конструктивної побудови фігури, перевіряються пропорції усіх частин, напрямки і кути зламів форми, потрібно слідкувати за правильністю побудови парних форм у перспективному скороченні у тричвертному положенні та дотриманням симетрії у положенні анфас, яка може порушуватися через індивідуальні анатомічні особливості фігури натурника; на етапі уточнення варто сконцентруватися на прорисовуванні особливостей костюму;

узагальнення рисунку виконується шляхом порівняння сили світла на різних поверхнях (віддалених та наближених до джерела освітлення), слід враховувати що найсвітлішим місцем на рисунку є тон паперу, а найтемнішими – тон падаючої тіні; на завершальному етапі потрібно відходити від мольберту та працювати над усією поверхнею аркуша одночасно; наприкінці роботи треба виконати акцентування найтемнішого та найсвітлішого місця рисунку, наближеність форми до глядача підкреслити лініями різної яскравості – тональність ліній підсилюється на передньому плані та послаблюється при віддаленні у простір; допоміжні лінії побудови зникають під загальним тоном.

Час виконання: 8 годин.

Приклади: додаток 6.

Завдання для самостійної роботи: опрацювання навчальної літератури з пластичної анатомії фігури людини; копії з анатомічних таблиць фігури і частин фігури людини (екорше Ж. А. Гудона): торс, статична фігура на повний зріст.

Практичне завдання № 7 «Інтер'єр з людиною»

Мета – застосування навичок компоновки складного зображення, визначення головного і другорядного у рисунку «людина – середовище», довільне обрання точки зору, віднайдення правильних перспективних співвідношень людини до середовища, синтез навичок рисунку людини та інтер'єру.

Задання: аналіз композиції фрагменту неускладненого інтер'єру з положенням фігури людини у просторі, вибір точки зору, фрагментування виду, лінійно-тоновий рисунок з натури фрагменту інтер'єру з натюрмортом, меблями та фігурою сидячої людини з натури, застосування навичок ведення інтегрального рисунку – з натури, по пам'яті та за уявою, передача лінійно-повітряної перспективи, світлотіньове моделювання.

Інструменти та матеріали: папір ватман формату А2, графітні олівці різної твердості, гумка; на вибір студента можуть бути: графітний олівець з товстим грифелем, вугілля, сангіна.

Загальні рекомендації: лінійно-тоновий рисунок з натури складної постановки фрагменту інтер'єру з натюрмортом і сидячою людиною (сюжет), зі світлотіньовим моделюванням у масах у техніці графічної зарисовки (на вибір студента – лінійна, штрихова або тональна графіка), з передачею різної матеріальності та фактури предметів

постановки; рисунок ведеться за принципом від загального до деталей і у зворотному порядку на завершальній стадії, наприкінці роботи – узагальнюється, освітлення має виявляти особливості об'ємно-просторової архітектурної композиції сюжету; рисунок виконується на мольберті, на витягнуту руку, плавними рухами за довжиною зображуваного предмету, олівець розташований під гострим кутом до аркуша, рука рухається вільно від плеча; для коригування рисунку застосовується гумка; рисунок підписується студентом власноруч друкованими літерами, вказується прізвище, ініціали, шифр групи; підпис розміщується правому нижньому куті аркуша; висота літер 5 мм.

Етапи виконання:

вибір місця, з якого виконується рисунок, з найвиразнішим розкриттям сюжету (вибір ракурсу), фрагментування виду – для цього доцільно виготовити видошукач (паперову рамку з вирізаним вікном розміром близько 4,0×5,0 см за пропорціями аркуша) та скористатись ним для обрання привабливого виду;

компоновка на аркуші фрагменту сюжету із визначенням центру композиції (може бути вільний простір інтер'єру або фігура людини) та периферії (деталі інтер'єру, меблі, натюрморт тощо), важливо пам'ятати про необхідність передачі глибини простору обраного сюжету, що досягається співставленням величини аркуша і габаритів великорозмірної натури, треба враховувати умовний коефіцієнт зменшення та уникати занадто великого зображення окремих складових сюжету;

лінійний рисунок натюрморту починається з віднайдення взаєморозташування усіх елементів і предметів сюжету у просторі; намічаються загальні обриси складових сюжету, визначаються їх габарити і пропорції, початковий рисунок виконується на око, далі перевіряється з використанням теоретичних знань з побудови перспективи і вмінь зображення фігури людини у просторі; намічаються лінія горизонту, умовні точки сходу, місцеположення яких виходить за межі аркуша; потім виконується конструктивне прорисовування усіх матеріальних елементів сюжету з необхідним ступенем узагальнення (потрібно уникати подрібненості рисунку зображенням надмірної кількості деталей), пропорції предметів перевіряються порівнянням рисунку і натури, допоміжні лінії побудови намічаються на око, можуть залишатися видимими до завершення рисунку, є засобом перевірки точності побудови;

світлотіньове моделювання виконується задля виявлення об'ємності форм та глибини простору; обов'язково потрібно визначити плановість рисунка, розібрати основні тонові співвідношення, визначити місця найглибшої тіні та найяскравішого світла; за законами повітряної перспективи виконується у масах тонова градація зображення за ступенем наближеності до глядача – те, що розташоване ближче, має більший контраст і яскравість тону, віддалені форми вирішуються у нюансних тонових співвідношеннях;

узагальнення рисунку виконується шляхом відмови від надмірної деталізації з досягненням цілісного сприйняття роботи, а також акцентуванням найтемніших та найсвітліших плям рисунку.

Час виконання: 6 годин.

Приклади: додаток 7.

Завдання для самостійної роботи: короткочасні зарисовки з натури фігури людини в інтер'єрі та в екстер'єрі (реалістичне зображення).

Практичне завдання № 8 «Стафаж. Короткочасні зарисовки живої моделі»

Мета – набуття навичок виконання короткочасного рисунку різними техніками: у лінію та світло-тіньовими плямами, підготовка до проєктної графіки.

Задання: аналіз фігури людини, застосування на практиці знань з пластичної анатомії людини та вмінь реалістичного зображення фігури людини, графічні зарисовки з натури фігури людини у різних положеннях зі стилізацією та узагальненням реалістичного зображення, набуття вмінь у створенні дизайнерського рисунку людини.

Інструменти та матеріали: папір ватман формату А3, м'який графітний олівець, гумка; на вибір студента можуть бути: вугілля, графітний олівець з товстим грифелем, фломастер, маркер, туш і пензель.

Загальні рекомендації: короткочасний лінійно-тоновий рисунок фігури живої людини з натури у визначеній техніці інструментом із м'яким грифелем з можливістю швидкого коригування рисунку, у техніці швидкої графічної зарисовки-спостереження (на вибір студента – лінійна, штрихова або тональна графіка); рисунок може виконуватися на мольберті або на столі, швидкими рухами, із узагальненням живої форми та стилізацією реалістичного рисунку; рисунок підписується студентом власноруч друкованими літерами, вказується прізвище, ініціали, шифр групи; підпис розміщується правому нижньому куті аркуша; висота літер 5 мм.

Етапи виконання:

вибір інструменту і матеріалу для зарисовки з натури залежно від особливостей зображуваної фігури;

компоновка на аркуші 2-3 зображень на засадах рівноваги композиції аркуша, за необхідності на аркуші можуть міститися додаткові пошукові начерки різних розмірів;

графічна зарисовка базується на загальний підходах до рисунку з натури, спочатку потрібно проаналізувати анатомічні особливості і пропорції зображуваної людини, характер її пози, костюм, потім швидкими рухами намітити видимі контури і основні геометричні форми фігури людини, найглибші складки одягу, що підкреслюють позу і характер вигинів форми, на стадії прорисовування деталей виконується узагальнення (спрощення рисунку, його схематизація, акцентування уваги на головному і відкидання другорядного) і стилізація (пристосування реалістичного рисунку до проектної і дизайнерської графіки через використання геометричних форм, доповнення зображення нереалістичними деталями або символами, надання рисунку емоційного забарвлення) зображення; водночас треба слідкувати за тим, щоб узагальнене і стилізоване зображення не спотворювало рисунок фігури людини, не робило його смішним, образливим і недоречним, не змінювало критично пропорції фігури;

світлотіньове моделювання виконується швидко та узагальнено; визначаються освітлені і затемнені площини, найтемніші та найсвітліші місця, зміною тону і товщини лінії акцентуються плани зображення.

Час виконання: 4 години.

Приклади: додаток 8.

Завдання для самостійної роботи: короткостроковий рисунок за уявою фігури людини зі стилізацією.

Практичне завдання № 9 «Графічні асоціації із заданою тематикою. Рисунок за уявою»

Мета – розвиток фантазії, уявлення про асоціативні зв'язки між явищами і засобами їх графічної передачі на площині, вдосконалення навичок роботи у різних техніках.

Задання: аналіз заданої тематики, встановлення образного зв'язку між темою і відповідними їй матеріальними предметами, укладання набору вербальних і візуальних асоціацій із темою, підбір графічних асоціативних зображень до теми, утворення образної площинної композиції на аркуші на базі індивідуальних підготовчих матеріалів, лінійно-тоновий рисунок за уявою із застосуванням теоретичних знань і практичних навичок у рисунку геометричних і пластичних форм, лінійної перспективи, узагальнення і стилізації; орієнтовні варіанти тематики: свіжий вітер / холодний дощ / прозоре море / дитячий сміх / пори року / моє ім'я тощо.

Інструменти та матеріали: папір ватман формату А2, графітні олівці різної твердості, гумка; на вибір студента можуть бути: кольорові олівці, фломастер, туш і пензель, тонований папір тощо.

Загальні рекомендації: лінійно-тоновий рисунок за уявою сюжетної або абстрактної площинної композиції за визначеною тематикою, яка є індивідуальною творчою розробкою студента за власним задумом, рисунок ведеться за принципом графічних асоціацій, цьому передують позааудиторна підготовча робота із зібрання стартових різнохарактерних асоціативних матеріалів; рисунок може виконуватися на мольберті або на столі, плавними рухами, із визначенням характеру монохромної графіки; рисунок підписується студентом власноруч друкованими літерами, вказується прізвище, ініціали, шифр групи; підпис розміщується правому нижньому куті аркуша; висота літер 5 мм, у верхній частині аркуша виконується напис назви теми графічних асоціацій.

Етапи виконання:

пошуковий ескіз в олівці виконується у зменшеному розмірі (близько 8,0×12,0 см) за пропорціями аркуша, у ньому визначається загальний набір зображень, пов'язаних із темою асоціацій, утворюються у масах композиція з виділенням центру, головного і другорядного, намічаються плями тонового розподілу;

компоновка на аркуші починається з перенесення у загальних рисах рисунку пошукового ескізу з врахуванням збільшення зображення, тонкими лініями намічаються елементи базові композиції за умови досягнення рівноваги або свідомого її порушення залежно від теми завдання; основною умовою компоновки є закінченість композиції в межах аркуша;

лінійний рисунок виконується олівцем від руки, в одну лінію, контури зображуваних елементів мають бути достатньо чіткими для сприйняття і прочитання, після визначення основних контурів кожного великорозмірного елементу приступають до деталізації, орієнтуючись на ступінь заповнення аркуша залежно від теми завдання; рисунок варто вести одночасно по всій площині аркуша для формування цілісного сприйняття творчої композиції; в рисунку вітаються вільні трактування образів, допускаються відхилення від класичних норм лінійної перспективи або пластичної анатомії у зображенні людини, проте варто уникати деструкції рисунку через надмірні викривлення форм; асоціативний ряд має ясно зчитуватися глядачем;

монохромна (чорно-біла або тонова) графіка перебуває у прямій залежності від емоційного забарвлення графічної асоціації за заданою темою, допускається синтез кількох видів графіки задля якнайповнішої передачі творчого задуму, потрібно уникати подрібненості рисунку внаслідок монотонного чергування чорно-білих плям, доцільно працювати одночасно з лінією та плямою, можливе додавання штриховки;

узагальнення рисунку виконується шляхом укрупнення темних або білих плям, додаванням або видаленням дрібних і наддрібних деталей, акцентуванням лінією або тоном найголовніших місць композиції, опрацювання тла композиції є обов'язковим, що дозволить уникнути ефекту вирізування фрагменту із цілого.

Час виконання: 6 години.

Приклади: додаток 9.

Завдання для самостійної роботи: опрацювання джерел різного типу для укладання ряду асоціативних зв'язків; фантазійні короточасні зарисовки за асоціаціями.

Практичне завдання № 10 «Об'ємно-просторова композиція об'єкта середовищного дизайну. Фантазійний рисунок»

Мета – розвиток фантазії, побудова асоціативних зв'язків між функцією утилітарного об'єкта і його дизайном, застосування навичок використання різних засобів графічної передачі авторського задуму на площині.

Задання: аналіз особливостей обраного об'єкта середовищного дизайну, встановлення образного зв'язку між функцією і зовнішнім виглядом обраного об'єкта, знайомство у джерелах з визначальними характеристиками обраного об'єкта (функція, технологічна схема, цільова аудиторія користувачів, масштабність тощо), укладання набору геометричних асоціацій з об'ємно-просторовою композицією об'єкта, підбір графічних реалістичних зображень обраного типу об'єкта, утворення фантазійної образної об'ємно-просторової композиції на аркуші на базі індивідуальних підготовчих матеріалів, фантазійний лінійно-тоновий рисунок із застосуванням теоретичних знань і практичних навичок у рисунку геометричних і пластичних форм, лінійної перспективи, узагальнення і стилізації, світлотіньового моделювання; орієнтовні варіанти тематики: місто / театр / хмарочос / офіс / салон літака / моя кімната тощо.

Інструменти та матеріали: папір ватман формату A2, графітні олівці різної твердості, гумка; на вибір студента можуть бути: кольорові олівці, фломастер, туш і пензель, тонований папір тощо.

Загальні рекомендації: фантазійний лінійно-тоновий рисунок абстрактної об'ємно-просторової композиції обраного об'єкта середовищного дизайну, яка є індивідуальною творчою розробкою студента за власним задумом, рисунок ведеться за принципом асоціацій з геометричними і пластичними формами, цьому передують позааудиторна підготовча робота із зібрання стартових визначальних характеристик обраного об'єкта; рисунок може виконуватися на мольберті або на столі, плавними рухами, із визначенням характеру монохромної графіки; рисунок підписується студентом власноруч друкованими літерами, вказується прізвище, ініціали, шифр групи; підпис розміщується правому нижньому куті аркуша; висота літер 5 мм, у верхній частині аркуша виконується напис назви теми фантазійного рисунку об'єкта.

Етапи виконання:

пошуковий ескіз в олівці виконується у зменшеному розмірі (близько 8,0×12,0 см) за пропорціями аркуша, у ньому визначається загальний набір геометричних і пластичних форм, пов'язаних із обраним об'єктом, утворюється у масах об'ємно-просторова композиція об'єкта з виділенням головного і другорядного, намічаються плями тонового розподілу;

компоновка на аркуші починається з перенесення у загальних рисах рисунку пошукового ескізу з врахуванням збільшення зображення, тонкими лініями намічаються елементи базові композиції за умови досягнення рівноваги; умовою компоновки є закінченість композиції в межах аркуша;

лінійний рисунок виконується олівцем від руки, в одну лінію, контури зображуваних елементів мають бути достатньо чіткими для сприйняття і прочитання, після визначення основних контурів кожного великорозмірного елементу приступають до деталізації, орієнтуючись на ступінь заповнення аркуша залежно від специфіки обраного об'єкта; рисунок варто вести одночасно по всій площині аркуша для формування цілісного сприйняття фантазійної композиції; в рисунку вітаються вільні потрактування образів об'єктів середовищного дизайну, обов'язковим є схематичне зображення людини для утворення масштабного ряду композиції, допускаються відхилення від класичних норм лінійної перспективи або пластичної анатомії у зображенні людини, проте варто уникати деструкції рисунку через надмірні викривлення форм; фантазійний дизайн має ясно пов'язуватися з практичним призначенням об'єкта;

монохромна (чорно-біла або тонова) графіка покликана виявити об'єм фантазійної композиції обраного об'єкта, допускається синтез кількох видів графіки задля якнайповнішої передачі творчого задуму, потрібно уникати подрібненості рисунку внаслідок монотонного чергування чорно-білих плям, доцільно працювати одночасно з лінією та плямою, можливе додавання штриховки; реалістичність світлотіньового моделювання зображення не вимагається.

узагальнення рисунку виконується шляхом укрупнення темних або білих плям, додаванням або видаленням дрібних і наддрібних деталей, акцентуванням лінією або тоном найголовніших місць композиції, доповненням плямами проміжного тону, опрацюванням тла композиції є обов'язковим, вітається додавання стилізованих елементів стафажу і антуражу.

Час виконання: 8 години.

Приклади: додаток 10.

Завдання для самостійної роботи: фантазійні ескізи: рослинний і геометричний орнаменти, шрифтової композиції з трьох літер (ім'я, по батькові, прізвище автора).

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ПРАКТИЧНИХ ЗАВДАНЬ

Інтегральна оцінка кожної роботи базується на визначенні відповідності оцінюваного рисунку наступним основоположним критеріям:

компоновка на аркуші,
правильність конструктивної побудови зображуваного предмету,
точність віднайдення пропорцій зображуваного предмету,
правильність побудови перспективного скорочення зображуваного предмету,
ступінь володіння графічними засобами передачі повітряної перспективи зображення,
передача графічними засобами світлотіньових, фактурних і матеріальних відмінностей зображуваних предметів,
опанування навичок швидкого рисунку на відкритому повітрі та скетчингу,
правильність зображення фігури людини за законами пластичної анатомії,
творчий потенціал та оригінальність ідеї (для фантазійних рисунків).

ЛІТЕРАТУРА

1. Все про малювання. Понад 200 технік, уроків і порад для художників-початківців / пер. з англ. В. Ракуленко. – КМ-БУКС, 2021. – 240 с.
2. Гілязова Н. Рисунок. Живопис: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / Наталія Гілязова. – Івано-Франківськ: Симфонія форте, 2020. – 112 с.
3. Гребенюк Г. Основи композиції та рисунок [Текст] : підруч. для уч. проф.-тех. навч. закладів / Г. Є. Гребенюк. – К. : Техніка, 1997. – 221 с.
4. Джахірул Амін. Анатомія для художників. Наочний посібник із зображення людського тіла / пер. з англ. О. Пелипенко. – ArtHuss, 2022. – 304 с.
5. Колесніков В. Г., Осипчук М. В., Басанець О. П. Рисунок: навч. посібник для студ. ВНЗ / В. Г. Колесніков М. В. Осипчук М. В., Басанець О. П. – К. : КНУТД, 2008. – 148 с.
6. Основи формальної композиції : навч. посіб. / В. Б. Григор'єва, О. Є. Білгородська, О. М. Недошитко, К. П. Кучеренко. – Одеса : Астропринт, 2022. – 108 с.
7. Сухенко В. Рисунок [Текст] : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. культури і мистецтв III-IV рівнів акредитації / В. О. Сухенко; Національна академія образотворчого мистецтва і архітектури. – К. : BONA MENTE, 2004. – 184 с.: іл.
8. Ятченко Ю. Мистецтво рисунка [Текст] : посібник / Ю. М. Ятченко ; Національний авіаційний ун-т, Національна академія образотворчого мистецтва і архітектури. – К. : НАУ, 2005. – 60 с.: рис.
9. Barrington Barber. The Fundamentals of Drawing: A Complete Professional Course for Artists. – Kindle Edition, 2005. – 363 p.
10. Bower Stephanie. The Urban Sketching Handbook 101 Sketching Tips: Tricks, Techniques, and Handy Hacks for Sketching on the Go. – Quarry Books, 2019. – 112 p.
11. Loomis Andrew. Drawing the Head and Hands & Figure Drawing. – Kindle Edition, 2020. – 197 p.

12. Osti Roberto. Basic Human Anatomy: An Essential Visual Guide for Artists. – Monacelli Press, 2016. – 304 p.
13. Spicer Jake. Figure Drawing: A complete guide to drawing the human. – Ilex Press; 1st edition, 2021. – 267 p.
14. Yanconsky Liron. How to Sketch: A Beginner's Guide to Sketching Techniques, Including Step By Step Exercises, Tips and Tricks. – CreateSpace Independent Publishing Platform; 1st edition, 2014. – 360 p.

ДОДАТКИ

У додатках подані приклади навчальних робіт, відповідно до кожного практичного завдання. а також використані рисунки з електронних джерел з відкритим доступом.

Додаток 1

Джерело: <https://www.pinterest.com/pin/14636767534325714/>

Джерело: <https://www.pinterest.com/pin/306385580890797122/>

Додаток 2.1

Джерело: <https://www.pinterest.com/pin/401946335507799573/>

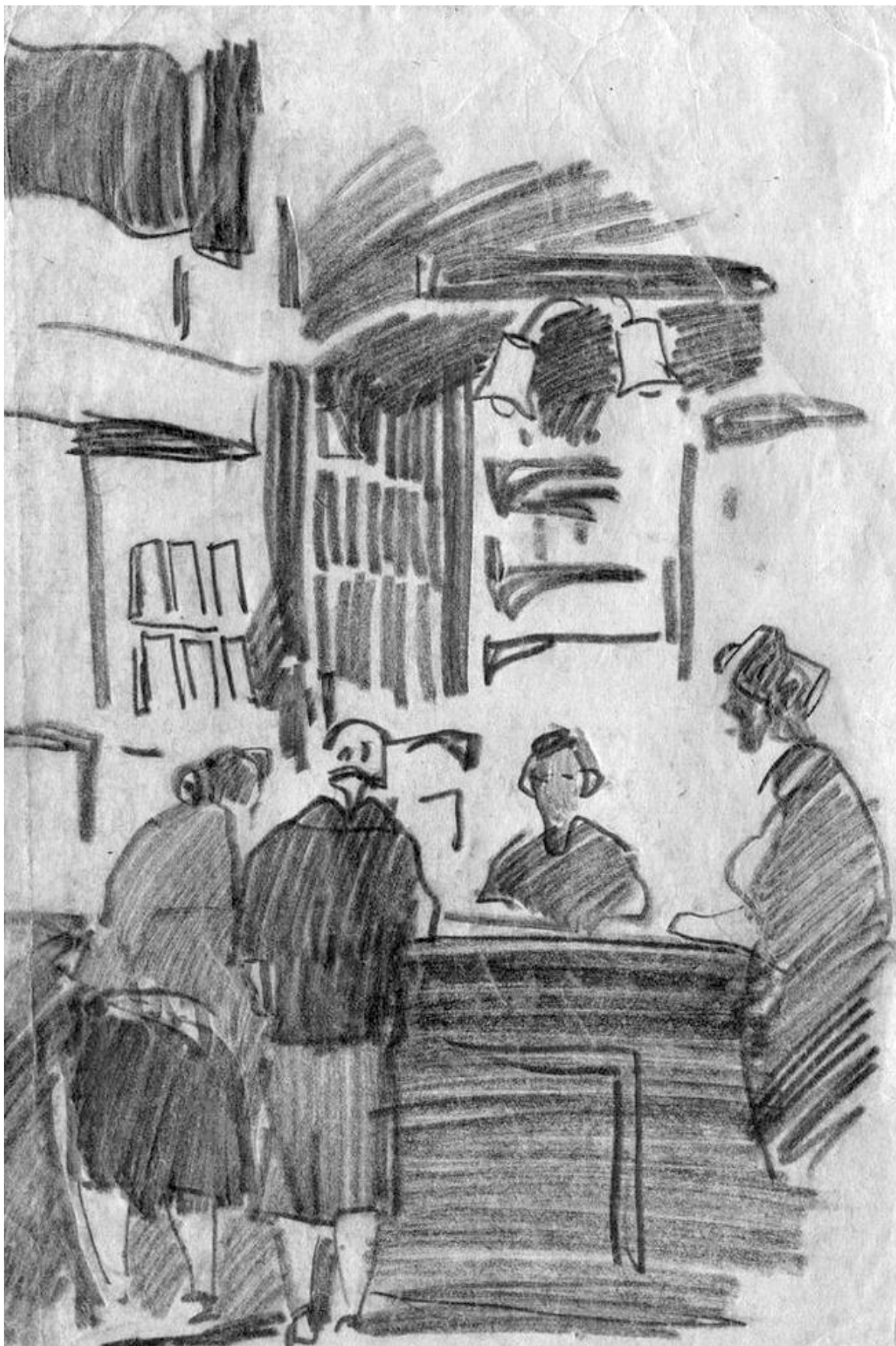
Джерело: <https://www.pinterest.com/pin/25684660366304398/>

Джерело: <https://www.pinterest.com/pin/11047961578989824/>

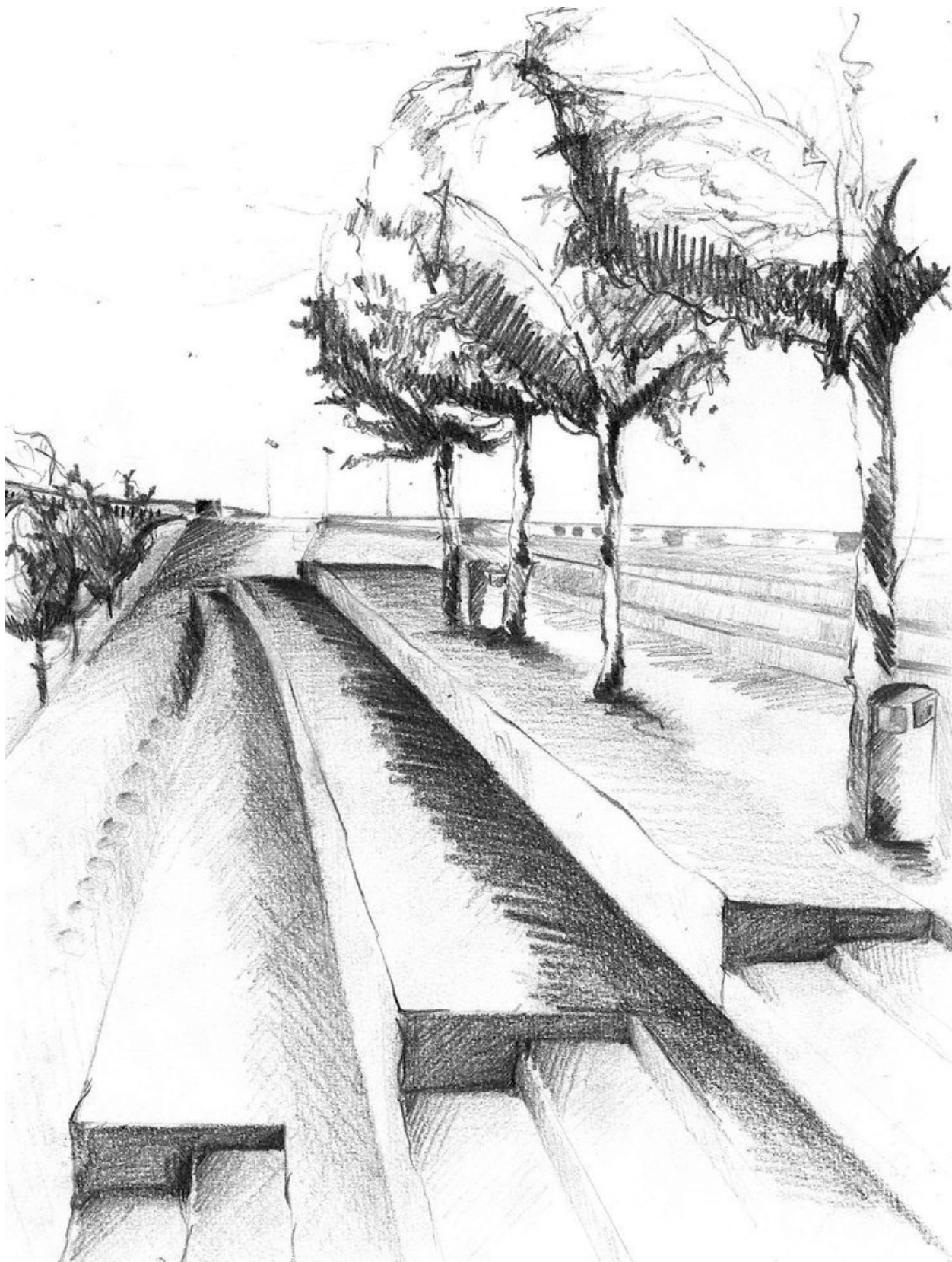

Джерело: <https://www.pinterest.com/pin/155303887177654060/>

Джерело: <https://www.pinterest.com/pin/38280665577701551/>

Додаток 3.4

Джерело: <https://www.pinterest.com/pin/4151824646483831/>

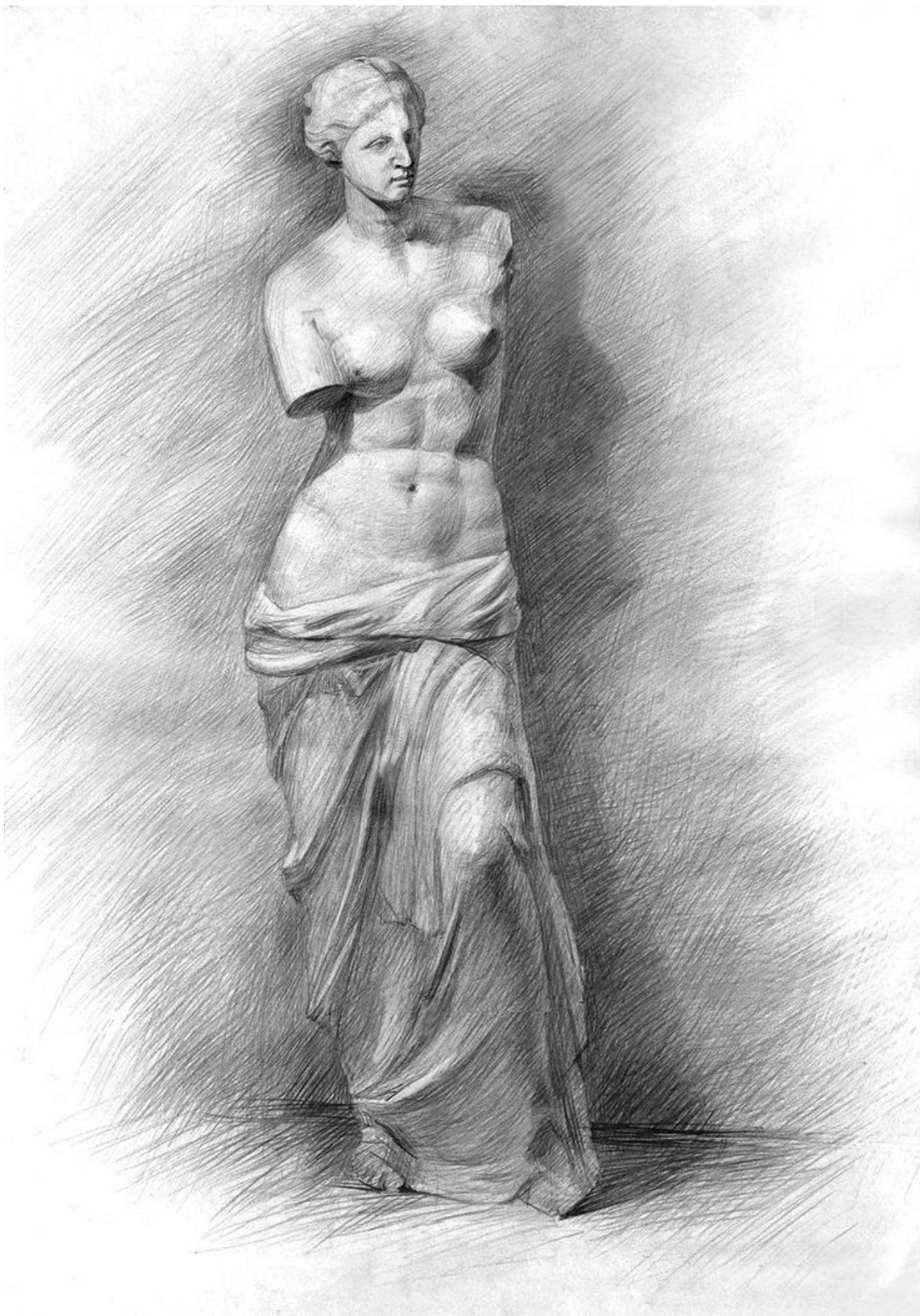

Джерело: <https://www.pinterest.com/pin/25192079161524597/>

Додаток 4

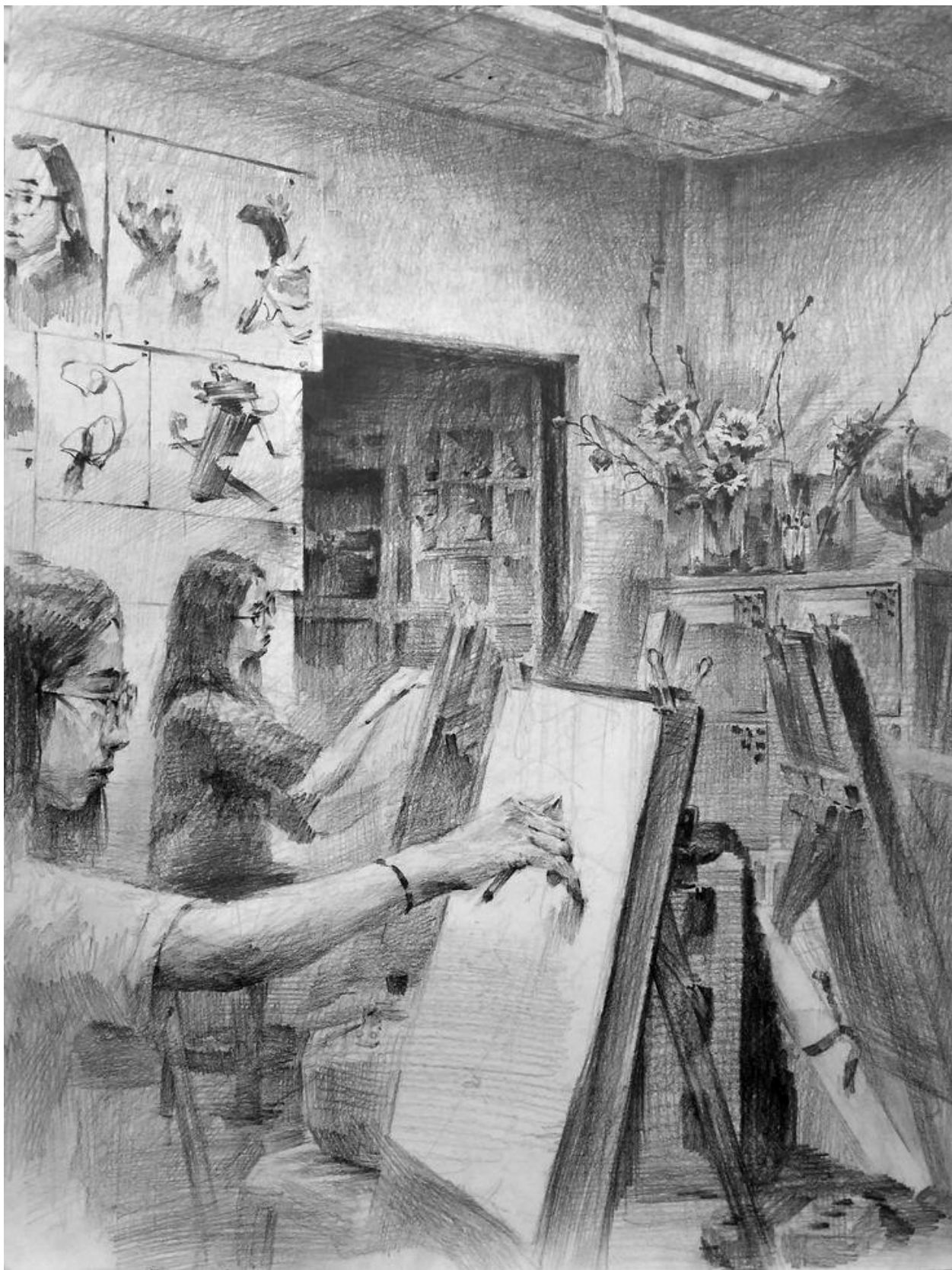
Джерело: <https://www.pinterest.com/pin/697565429813174361/>

Джерело: <https://www.pinterest.com/pin/182747697373586500/>

Джерело: <https://www.pinterest.com/pin/92464598591373770/>

Джерело: <https://www.pinterest.com/pin/129126714311307760/>

Додаток 8

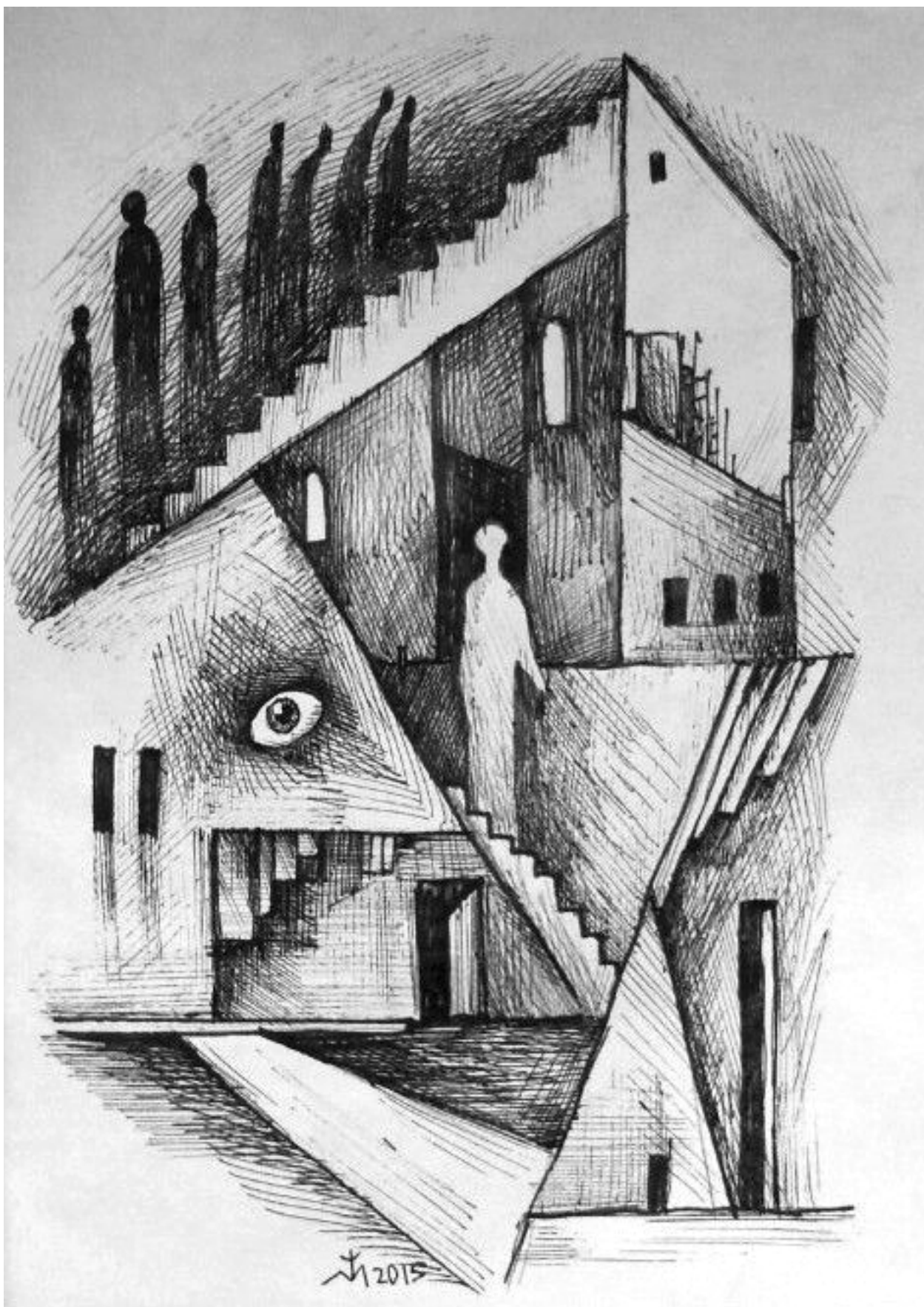

Джерело: <https://www.pinterest.com/pin/577727458478316983/>

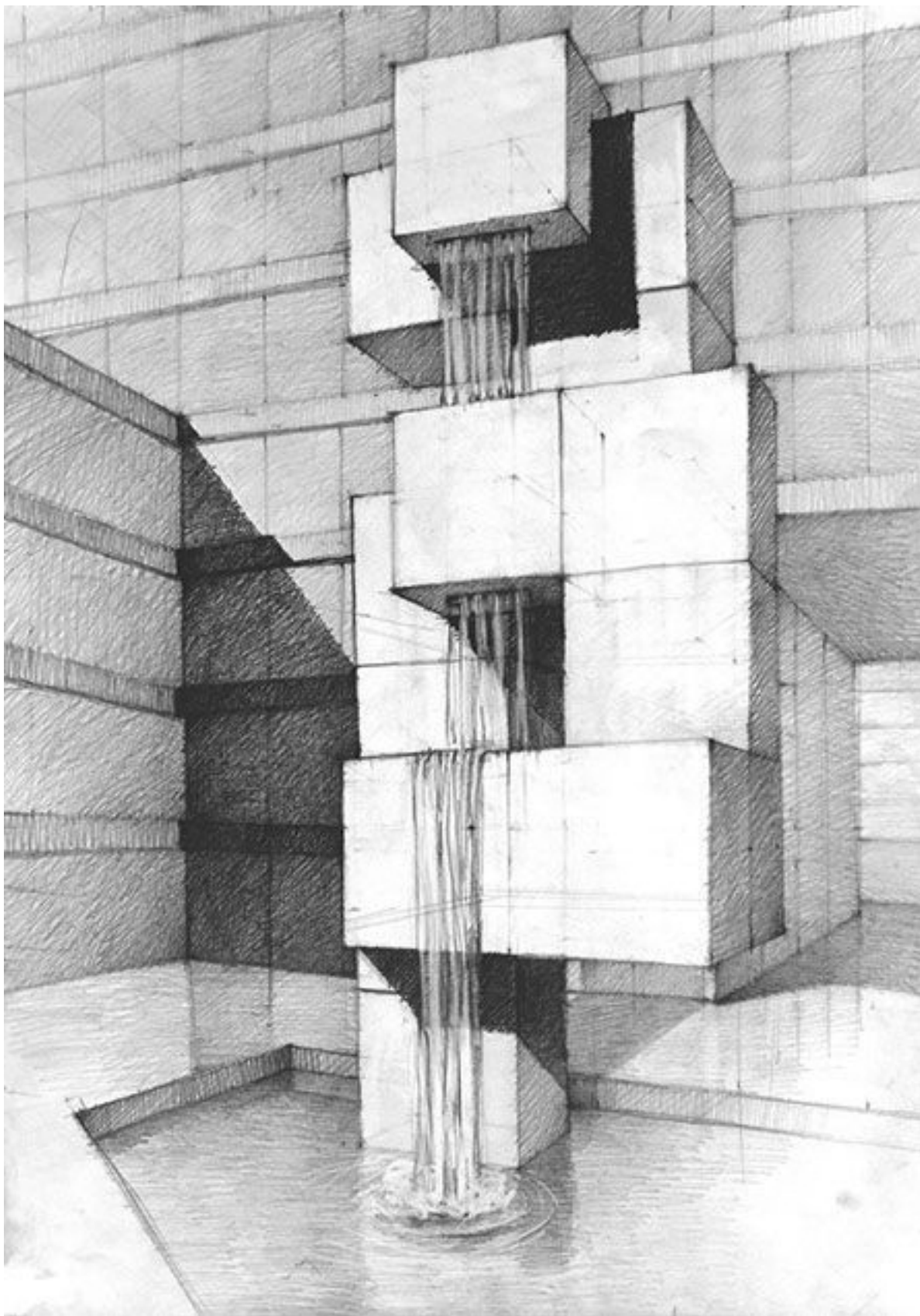
Джерело: <https://www.pinterest.com/pin/28499410134950092/>

Джерело: <https://www.pinterest.com/pin/98305204357882272/>

Джерело: <https://www.pinterest.com/pin/66217057016718771/>

Джерело: <https://www.pinterest.com/pin/11047961580165400/>